

УДК 631.153.3

Р. П. Любар,
к. е. н., доцент кафедри організації агробізнесу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОСНОВНІ НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

R. Lyubar,
Ph.D., assistant professor of agricultural business organizations, the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

MAIN AREAS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT FARMS UKRAINE

У статті розглянуто основні проблеми розвитку фермерських господарств в сучасних умовах. Досліджено стан та місце фермерів в економіці країни, їх вплив на розвиток сільських територій. Запропоновано основні напрями подальшого ефективного розвитку. Встановлено перспективність подальшого розвитку фермерських господарств через концепцію сталого розвитку.

In the article the basic problems of farmers in modern conditions. The state and local farmers in the economy, their impact on rural development. The basic directions of the further intensive development. Established prospects of further development of farms through the concept of sustainable development.

Ключові слова: фермерські господарства, ефективність, концентрація, кооперація, сталий розвиток.

Key words: farms, efficiency, concentration, cooperation, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах економічної кризи сільське господарство відіграє важливу економічну та соціальну роль в розвитку держави. Цей сектор є чи не єдиною галуззю, яка в складних умовах здатна нарощувати обсяги виробництва. Тут виробляється більше 8% валового внутрішнього продукту, зайнято близько 6% зайнятого населення. За останні декілька років, частка експорту продукції сільського господарства постійно зростала, і на кінець 2013 р. склала більше 25%. Слід відзначити, що надходження валютних ресурсів від продажу продукції на світовому ринку, є найвищим серед всіх галузей економіки країни.

Незважаючи на зростання обсягів виробництва, сільськогосподарські товаровиробни-

ки, зокрема фермерські господарства функціонують нижче свого потенціалу, що свідчить про значну кількість проблем в їх розвитку. Ефективне функціонування фермерських господарств забезпечить зниження соціальної напруги в сільській місцевості, збільшить надходження до місцевих бюджетів, покращить соціальну інфраструктуру. Саме тому, питання підвищення ефективності функціонування та сталого розвитку фермерських господарств на перспективу вимагає більш глибоких наукових досліджень.

Основними проблемами, які стримують інтенсивний розвиток фермерських господарств, є недостатнє забезпечення фінансовими ресурсами, слабе технічне забезпечення, низький рівень концентрації виробництва, інтеграції та кооперування.

Таблиця 1. Динаміка урожайності основних культур та продуктивності худоби в фермерських господарствах і сільськогосподарських підприємствах

Показник	Фермерські господарства				Сільськогосподарські підприємства			
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Урожайність, ц/га: зернові та зерно-бобові культури	21,9	30,4	24	32,1	26,9	37	31,2	39,9
Цукрові буряки	250,8	326,8	387,2	376	279,5	363,3	410,8	398,9
Соняшник	13,4	17,1	15,5	20,9	15	18,4	16,5	21,7
Картопля	159,5	196,5	170,5	225,5	132,5	168	161	159,7
Овочі	159,2	237,5	264,4	288,2	173,6	195	199,2	199,9
Середня вага однієї реалізованої голови великої рогатої худоби на м'ясо, кг, в т.ч.	398	410	417	420	414	424	439	438
свиней	107	106	105	108	108	108	108	109
Середній річний удій молока від однієї корови, кг	4472	4593	4659	4680	3975	4109	4676	4827
Середній річний настриг вовни від однієї вівці, кг	2,1	2,1	2,1	2,0	2,3	2,2	1,9	1,8
Середня річна несучість курей несучок, шт.	282	285	286	273	281	286	293	289

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами сталого розвитку сільського господарства та фермерських господарств зокрема, досліджували такі вітчизняні вчені, як: Б.М. Данилишин, С.І. Дем'яненко, С. І. Дорогунцов, С.А. Дусановський, М.І. Кісіль, А.М. Мірошніченко, Л.Я. Новаковський, П.Т. Саблук, В. М. Трегобчук, М.М. Федоров, В.В. Юрчишин та інші вчені.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження основних проблем фермерських господарств та розробка шляхів для підвищення ефективності їх функціонування в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зростання значення сільського господарства в економіці країни не відбивається належним чином на соціальному та економічному розвитку сільських територій. Великі агроформування, які є основними виробниками сільськогосподарської продукції не вирішують основних проблем села, оскільки вони не зацікавлені в цьому. На відміну від них, фермерські господарства є тими суб'єктами, які частково вирішують проблеми сільських жителів, а саме: надають послуги своєю технікою, займаються ремонтом доріг, облаштуванням магазинів та ін. Тому від підвищення ефективності функціонування фермерських господарств напряму залежить розвиток сільської місцевості.

Рівень життя сільського населення вказує на незадовільний стан соціального розвитку. Без подолання негативних тенденцій, які відбуваються на селі, де проживає 31,9 % населення України, наша держава не зможе ефективно конкурувати з економічними системами інших розвинених країн, в яких рівні життя сільського та міського населення максимально зближені [1].

Одним із шляхів підвищення ефективності функціонування фермерських господарств є сталий розвиток. За останнє десятиліття це питання вийшло на перше місце. Сталий розвиток фермерських господарств слід розглядати як максимізацію доходів, що спрямована на збереження стабільності соціальних, культурних та екологічних систем, не ставлячи під загрозу розвиток наступних поколінь.

Особливістю розвитку фермерських господарств на сучасному етапі є їх якісний розвиток. Дослідження динаміки розвитку фермерських господарств показало, що їх кількість зменшується, а середня площа в розрахунку на одне господарство зростає. Так, у 2013 р. кількість фермерів складала 40752 од., що на 1349 од. менше ніж у 2009 р. Середній розмір одного господарства за аналізований період зріс на 7 га і на кінець 2013 р. склав 109 га. В порівнянні з середньою площею фермерів у ЄС вона майже в 2 рази більша. Загальна площа сільськогосподарських угідь фермерських господарств на кінець 2013 року складала 4451,7 тис. га, що становить 10,7% від загальної площі угідь країни.

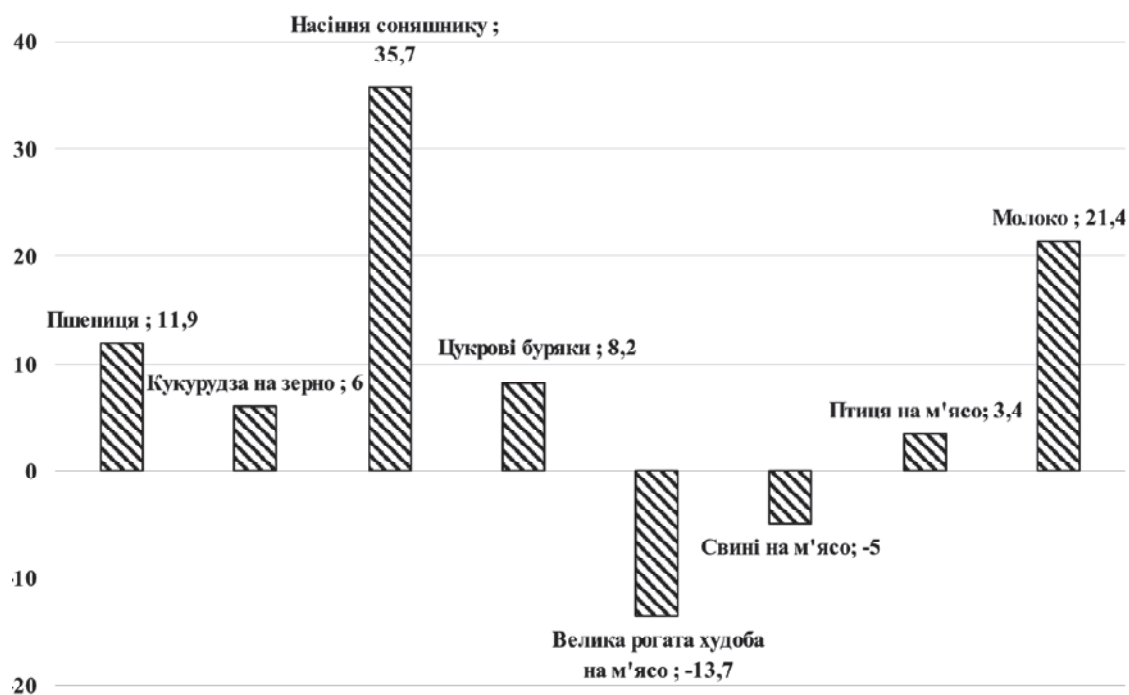

Рис. 1. Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції в фермерських господарствах у 2013 р.

Дослідженнями встановлено, що фермерські господарства функціонують нижче свого потенціалу, про що свідчать дослідження (табл. 1). Урожайність основних сільськогосподарських культур та продуктивність тварин нижча ніж в аграрних підприємствах. Слід відмітити, що займаючи більше 10% площі сільськогосподарських угідь країни, частка фермерів у структурі виробництва валової продукції загалом складає лише 7,6%.

Відсутність достатньої кількості фінансових ресурсів, не дає можливості фермерським господарствам впроваджувати прогресивні технології вирощування сільськогосподарських культур. Внесення органічних та мінеральних добрив значно нижче нормативних значень. За відсутності коштів на мінеральні добрива, перспективним напрямом розвитку фермерських господарств може виявитися органічне землеробство. Продукція органічного землеробства має високий попит на внутрішньому та світовому ринках.

Дослідження показали, що фермерські господарства країни в основному займаються виробництвом продукції рослинництва. У відсотках до загального підсумку рослинництво займає 92,7%, тваринництво 7,3%, це можна пояснити вищою капіталомісткістю тваринництва та порівняно довшим періодом окупності витрат. В цілому ефективність виробництва сільськогосподарської продукції

в фермерських господарствах у 2013 році виявилась досить низькою (рис. 1).

Найбільш рентабельним було виробництво насіння соняшнику та молока. Збитковим було виробництво м'яса ВРХ та свинини.

Через невеликі розміри, низький рівень спеціалізації та концентрації виробництва, фермерські господарства не можуть конкурувати з великими товаровиробниками, які мають більше оборотних коштів, краще матеріальне та технічне забезпечення. Так, наприклад, формування фермерами малих партій виробленої продукції знижує на неї ціну.

Відсутність достатньої кількості сучасної техніки знижує темпи впровадження сучасних менш затратних технологій вирощування сільськогосподарських культур. Тому одним із шляхів часткового вирішення проблем дрібнотоварного виробництва, є поглиблення кооперації. Так, наприклад у Франції сільськогосподарські кооперативи представляють майже 75% всіх фермерів. Вони стали головними дійовими особами у розвитку сільських територій. За останні 30 років, французькі кооперативи постійно модифікують свої організаційні структури у відповідь на зміни в економічному та соціальному середовищі [2]. Найчисленнішою є група кооперативів, що займаються заготівлею, переробкою і збутом сільськогосподарської продукції.

Головним завданням кооперативів є надання послуг його членам по собівартості. Обслуговуючі кооперативи виконують такі функції:

— постачання засобів виробництва (добрив, засобів захисту рослин, насіння, пального, сільськогосподарської техніки і обладнання тощо);

— формуванням крупних партій продукції та її реалізація;

— зберігання та переробка сільськогосподарської і несільськогосподарської продукції (сортування, маркування, маркетингове обслуговування);

— оренда та спільне використання техніки;

— інформаційне забезпечення.

Впровадження світового досвіду з кооперації, дозволить фермерам успішно конкурувати з крупними товаровиробниками, розширити асортимент вироблюваної продукції та підвищити ефективність функціонування в цілому.

В умовах обмежених природних та економічних ресурсів, підвищення ефективності функціонування фермерських господарств на перспективу, має відбуватися через концепцію сталого розвитку. Ця концепція передбачає поєднання динамічного економічного розвитку з наданням рівних можливостей кожному члену суспільства за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів та ліквідації залежності між економічним зростанням та забрудненням довкілля.

У цілому, сталий розвиток передбачає паритетність трьох основних чинників: соціального, економічного та екологічного. Ці чинники необхідно розглядати в цілковитій єдності. Залежно від порядку їх включення, є різні підходи до формулювання концепції сталого розвитку. Підхід, орієнтований на навколишнє середовище, передбачає пріоритет екології над економікою, що виражається в необхідності збереження екологічної сфери у процесі соціально-економічного розвитку суспільства та у відсутності можливості взаємозаміни природних і економічних ресурсів, які формують суспільний добробут.

Економічний підхід до концепції стійкості вимагає здатності вирішування проблеми сталого розвитку завдяки науці і техніці. Завдання полягає в пошуках найкращої технології для створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку і знищення відходів для задоволення визначених ринком потреб.

Соціальний підхід розглядає соціальну сферу як першу тому, що навколишнє середовище є соціальною конструкцією, а економіка видом соціальної діяльності. Соціальна будова навколишнього середовища співвідноситься з діяльністю, через яку людина починає його розуміти, об'єднує цінності і створює органи й інструменти збереження навколишнього середовища та управління ним [2].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, виходячи з проведених досліджень, можна сказати, що одним із шляхів підвищення ефективності функціонування фермерських господарств на перспективу є кооперація. Вона забезпечить їм переваги, які мають крупні товаровиробники.

Впровадження Концепції сталого розвитку фермерських господарств є необхідною передумовою подальшого ефективного їх функціонування та покращення соціального стану сільського населення. Сталий розвиток фермерських господарств повинен базуватися на підвищенні ефективності використання наявного ресурсного потенціалу, виробництві якісної органічної продукції.

Література:

1. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Desember/16.htm>
2. Добровольська О.В. Економіка та управління АПК: зб. наук. праць. — Біла Церква, 2013. — Випуск 11 (106). — С. 109—112
3. Статистичний щорічник України за 2013 рік; за ред. Н.С. Власенка; відповідальний за випуск О. М. Прокопенко. — К.: Август Трейд, 2014. — 400 с.

References:

1. Lavrynenko, S. and Zhalilo, Ya. (2007), "Regarding the level of social development of rural areas and the rural population", National Institute for Strategic Studie, available at: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Desember/16.htm> (Accessed 20 March 2015).
2. Dobrovol's'ka, O.V. (2013), "Economics and management of agro-industrial complex", Zb. nauk. prats' Bila Tserkva, vol. 11 (106), pp. 109—112.
3. State Statistics Service of Ukraine (2014), Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2013 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2013], Avhust Trejd, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2015 р.